

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

4/2025

ročník/volume 35

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 7

Typ článku/Type of article: informácia/information

Strany/Pages: 76 – 82

Dátum vydania/Publication date: 15. október 2025/October 15, 2025

Informácia/Information

SLOVENSKÁ ŠTATISTICKÁ A DEMOGRAFICKÁ SPOLOČNOSŤ PRIJALA ETICKÝ KÓDEX PRE ŠTATISTICKÚ PRAX V EURÓPE OD FENSTATS-U/ISI PRE ŠTATISTICKÚ PRAX NA SLOVENSKU

THE SLOVAK STATISTICAL AND DEMOGRAPHIC SOCIETY ADOPTED THE CODE OF ETHICS FOR STATISTICAL PRACTICE IN EUROPE FROM FENSTATS/ISI FOR STATISTICAL PRACTICE IN SLOVAKIA

Jednou z ambícií súčasného Výkonného výboru Federácie európskych národných štatistických spoločností (Federation of European National Statistical Societies, FENStatS) bolo presadiť v európskych podmienkach na úrovni nezáväzného odporúčania etický rámec, ktorý by usmerňoval odbornú prácu štatistika, posilňoval by jeho integritu, profesionalitu a zodpovednosť voči spoločnosti a voči používateľom jeho štatistických výstupov. Rámec by zároveň poskytoval štatistikovi východiská na rozhodovanie v konfliktných situáciách, keď napr. na jednej strane stojí odberateľ štatistickej informácie a na druhej strane objektívne výsledky plynúce z analýzy.

Nositeľom myšlienky na úrovni Výkonného výboru FENStatS-u bol Walter J. Radermacher, v súčasnosti viceprezident FENStatS-u, predseda Poradnej rady vo veci etiky pri Medzinárodnom štatistickom inštitúte (International Statistical Institute, ISI), bývalý prezident nemeckého Federálneho štatistického úradu a bývalý generálny riaditeľ Eurostatu. V priebehu roka 2024 sa problematika etického kódexu diskutovala na rôznych platformách na úrovni Výkonného výboru FENStatS-u. Následne bol návrh na prijatie etického kódexu predložený 24. septembra 2024 na schválenie na Valnom zhromaždení FENStatS-u reprezentantom členských národných štatistických spoločností a Európskej centrálnej banky ako korporátneho člena. Tento návrh bol jednomyselne schválený, čím bola formálne inštitucionalizovaná **Deklarácia profesijnej etiky FENStatS-u** (FENStatS Declaration of Professional Ethics), ktorá sa hlási k Deklarácii profesijnej etiky prijatej ISI (ISI Declaration of Professional Ethics) a preberá ju v slovenských podmienkach.

Naostatok, pre slovenské podmienky je kľúčový dátum 5. decembra 2024, keď sa konal Výbor Slovenskej štatistickej a demografickej spoločnosti (SŠDS) a Martin Boďa, vedecký tajomník SŠDS a podpredseda SŠDS pre medzinárodné vzťahy, predložil na diskusiu a prípadné schválenie návrh na osvojenie Deklarácie profesijnej etiky FENStatS-u na slovenské podmienky ako koncepčné nezáväzné, informatívne, ale žiaduce usmernenie pre prácu štatistika (či demografa používajúceho štatistické postupy). Návrh bol jednomyselne schválený a **SŠDS sa stala historicky prvou organizáciou, nielen členskou organizáciou FENStatS-u, ktorá prijala Deklaráciu profesijnej etiky FENStatS-u** ako dokument zásadného významu pre posilnenie etickej dimenzie práce štatistika.

Treba priznať, že Deklarácia profesijnej etiky FENStatS-u nie je pionierskym počínom, ktorým by sa mala na nezáväznej úrovni kodifikovať etická dimenzia štatistickej profesie v európskom priestore. Jednak sa hlási k Deklarácii profesijnej etiky ISI, ale tá samotná je zosúladená s Etickým usmernením pre štatistickú prax Americkej štatistickej asociácie (American Statistical Association, ASA), Kódexom správania Kráľovskej štatistickej spoločnosti (Royal Statistical Society, RSS),

odporúčaním Rady OECD týkajúcim sa dobrej štatistickej praxe a inými koncepčnými etickými rámcami. Na najvyššej hodnotovej úrovni je Deklarácia profesijnej etiky FENStatS-u zhodná aj s Kódexom postupov pre európsku štatistiku od Eurostatu, ktorý má však prvky záväznosti. Jedným z dôvodov je, že pracovné skupiny, ktoré pripravili tieto etické rámce, boli pospájané spoločnými osobnosťami a, pochopiteľne, vytvárajú personálnu a ideovú internacionálnu sieť tvorenú rešpektovanými osobnosťami v oblasti akademickej, oficiálnej či aplikovanej štatistiky. Zjavným dôvodom je však skutočnosť, že je ťažko predstaviteľné, že by sa jednotlivé kódexy v súčasných podmienkach kvalitatívne a významne odlišovali, keďže hodnotová báza vyspelého sveta bude porovnateľná a odlišnosti vyvstávajú skôr formálneho charakteru, vo formulácii a v akcentovaní možno mierne odlišných nuáns dobrej praxe štatistika.

Etické kódexy spravidla zostávajú na najvyššej úrovni a reprezentujú určitý súbor hodnôt prostredníctvom princípov. Existuje hierarchia, ktorou sa riadi etický systém: hodnoty sú stelesnené v princípoch, princípy sú rozpracované do usmernení, ktoré sa následne adaptujú do štandardov či návodov pre príslušné oblasti a následne sa špecifikujú na úrovni organizácií do konkrétnych, už záväzných regúl vynucovaných zamestnávateľom. Deklarácia profesijnej etiky FENStatS-u reflektuje najvyššiu úroveň a rozpracúva **tri hodnoty** do konkrétnych **dvanástich princípov**. Kým hodnotami sú (i.) rešpekt, (ii.) profesionalita a (iii.) pravdivosť a bezúhonnosť, princípy neskoršie sumarizuje schéma uvedená na strane 80.

V prílohe k tejto informačnej správe je slovenská verzia dokumentu, ktorým Výkonný výbor FENStatS-u odôvodnil potrebu prijať Deklaráciu profesijnej etiky FENStatS-u v európskych podmienkach, tzv. preambula. Samozrejme, originálny dokument bol v anglickom jazyku. Čitateľ nájde prebratú Deklaráciu profesijnej etiky ISI na stránkach ISI: <https://isi-web.org/declaration-professional-ethics>.

Tento významný dokument nie je k dispozícii len v anglickom jazyku, ale v čase písania tejto informačnej správy celkovo v 14 ďalších jazykoch, medzi ktorými je aj slovenský jazyk. Hlavným autorom preambulového dokumentu je W. J. Radermacher, ktorý ho rozšíril a výrazne obohatil a neskoršie publikoval ako vedecký článok *Verified facts for people in the 21st century: How can professional ethics contribute?* (Radermacher, W. J. (2025). *Statistical Journal of the IAOS*, 41(1), 128 – 139. <https://doi.org/10.1177/18747655241307541>).

Vedenie SŠDS si plne uvedomuje, že v tomto okamihu prijatie Deklarácie profesijnej etiky FENStatS-u/ISI má výlučne symbolicko-indikatívny ráz, ale verí, že týmto činom sa lepšie dokážu etablovať a automatizovať etické fundamenty v praxi akademického, oficiálneho a aplikovaného štatistika na Slovensku.

doc. PhDr. Ing. Martin BOĎA, PhD.
*vedecký tajomník a podpredseda pre medzinárodné vzťahy SŠDS,
akademický pracovník na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
a Prírodovedeckej fakulty Univerzity Jana Evangelistu Purkyně v Ústí nad Labem*

PRILOHA – PREAMBULA NA PRIJATIE Deklarácie profesijnej etiky FENStatS-u

Tento dokument bol schválený Valným zhromaždením FENStatS-u 24. septembra 2024 tak, ako bol predložený na zváženie Výkonným výborom FENStatS-u.

Profesijná etika pre štatistickú prax v Európe Usmernenia FENStatS-u

1. Úvod

Štatistické metódy sú mocným nástrojom, ktorý má potenciál generovať značné benefity v rôznych aplikačných oblastiach. Môžu poskytnúť informácie, napomôcť príprave rozhodnutí založených na najlepších dôkazoch, posunúť empirickú základňu vedy a objektivizovať verejnú diskusiu. Môžu byť však tiež neadekvátne aplikované a zneužitie na vyvolanie nejasností, na fabrikáciu falošných „alternatívnych skutočností“ a na vnesenie pochybností do poznania, zneistiť racionalitu a inštitúcie. Štatistické metódy používajú dáta jednotlivcov, rodín a organizácií a pritom treba pri ich použití chrániť citlivosť týchto informácií. Súbežne treba poskytnúť prístup k dátam, skutočnostiam a číslam najširšiemu okruhu ľudí spôsobom, ktorý je **f-a-i-r** a zabezpečuje lokalizovateľnosť (findability), dostupnosť (accessibility), vzájomnú využiteľnosť (interoperability) a opätovné použitie (reuse) v duchu otvorených dát (GOFAIR, 2016; Wilkinson, 2016). Uzané etické princípy sa týkajú vedeckého výskumu a môžu byť procedurálnej povahy (napr. reprodukovateľnosť, žiadna falzifikácia alebo plagiátorstvo) alebo môžu tiež zahrňovať základné povinnosti eticky poctivého výskumu (voľba rovníc a premenných, analýza dát, riešenie chýb) alebo vonkajšie riziká (dopad výskumných výsledkov na iných, riziká a vedľajšie efekty použitia, duálne využitie) (Tuana, 2010).

Keď dochádza k aplikačnému použitiu štatistiky, jej používateľ má značnú zodpovednosť, a to bez ohľadu na to, či je trénovaný v štatistickom odbore, alebo pochádza z inej vedeckej disciplíny alebo odboru. Používatelia štatistiky by mali byť pripravení niesť zodpovednosť, čo si žiada vyučovať aj etický rozmer profesie spolu s hodnotami a zásadami ako súčasť odborného vzdelávania popri metodických poznatkoch a praktických zručnostiach. Federácia európskych národných štatistických spoločností FENStatS vykročuje týmto smerom a prezentuje túto iniciatívu pre profesijnú štatistickú etiku v Európe. Prístup vychádza z príslušnej deklarácie Medzinárodného štatistického inštitútu (ISI) a presadzuje jej použitie v Európe.

2. Účel štatistickej etiky – etická misia FENStatS-u

Kľúčovou otázkou je, prečo štatistickí vôbec potrebujú (profesijnú) etiku. V priebehu prudkých zmien v dátovom ekosystéme vyvstáva táto otázka opakovane. Luciano Floridi a Mariarosaria Taddeo (Floridi & Taddeo, 2016) a David Hand (Hand, 2018) zaujali v tejto veci presvedčivé stanovisko a poskytli názorné usmernenia, ako napríklad:

„Navigácia medzi Skyllou sociálneho odmietnutia a Charybdou právneho vylúčenia pri dosahovaní riešení maximalizujúcich etickú hodnotu dátovej vedy k prospechu našej spoločnosti, všetkých nás a nášho prostredia je zaťažujúcou výzvou dátovej etiky“ (Floridi a Taddeo, 2016, p. 2).“

„Čo sa týka etického kódexu na zber dát, manipuláciu s nimi a ich použitie, ten môže plniť rozličné funkcie a môže zahrňovať nasledujúce aspekty:

- poskytovanie návodu na správanie v ťažkých prípadoch,
- zachovanie súkromia spôsobom akceptovateľným pre používateľov a verejnosť,
- zabezpečenie použitia dát spôsobom prospešným pre verejnosť,
- uistenie zákazníkov, verejnosti a ostatných subjektov o integrite organizácie,
- uistenie zamestnancov, že pracujú pre dôveryhodnú organizáciu“ (Hand, 2018, p. 178).

A ďalej:

„Kontext dátovej vedy je však taký široký a rôznorodý a mení sa tak prudko v čase, že nemôžeme dúfať v zavedenie presných nariadení. Nemôže byť jednotná a jednoduchá univerzálna množina pravidiel. Miesto toho je isté, že vzniknú nečakané a nepredvídané okolnosti. Najlepšie, v čo možno dúfať, sú nejaké etické princípy, ktoré treba interpretovať alebo nahradiť príkladmi postupu v konkrétnych aplikáciách. To znamená, že princípy treba transformovať na usmernenia nižšej úrovne a tento proces musí závisieť od aplikácie. [...] Na najvyššej úrovni tieto princípy zahŕňujú aspekty, akými sú integrita, čestnosť, objektivita, spoľahlivosť, dôvera, nezáujatosť, nediskriminácia, transparentnosť, akceptácia zodpovednosti, čestnosť, spoľahlivosť, reziliencia, použiteľnosť, efektívnosť a nezávislosť. Všetko sú to dobré a žiaduce charakteristiky. Tie sa potom precizujú do nižších princíпов, ešte stále na vysokej úrovni“ (Hand, 2018, p. 179).

Tieto etické hodnoty a princípy treba zjavne rozumieť hierarchicky, a to tak, že fundamentálne aspekty (tzn. hodnoty) by mali byť čo najvšeobecnejšie a tak odolné voči zmenám v čase (napr. vďaka technológiám), kým zásady z nich odvodené by mali byť presnejšie, ale tiež otvorené vývoju či adaptácii, ako je to v prípade právnych systémov.

V závislosti od aplikačnej oblasti, v ktorej štatistici pracujú, určite sa na ich profesiu vzťahujú aj etické usmernenia a predpisy príslušné danej oblasti, či už všeobecné usmernenia pre vedecký výskum (Tuana, 2010), pravidiel profesijného správania v neurovedách (Society for Neurosciences, 2024) alebo v oficiálnej štatistike (United Nations, 2023) a v mnohých ďalších oblastiach.

Ktorá úroveň etickej hierarchie a ktoré charakteristiky sú vhodné, závisí od zamýšľaného účelu aplikácie: niekedy je cieľom iba relatívne otvorene odkomunikovať všeobecné hodnoty (napr. pri výchove štatistika), ale niekedy sa vyžadujú záväzné pravidlá, aby bola zabezpečená kompatibilita s kritériami uplatňovanými pri hodnotení a certifikácii, ako je to v Kódexe postupov pre európsku štatistiku (Eurostat, 2018).

FENStatS sa sústreďuje na prvú úroveň a sleduje pritom nasledujúce ciele:

- podporiť používateľov zo širokej oblasti profesií pri hľadaní čo najprofesionálnejších a najetickejších odpovedí na otázky a dilemy, ktorým čelia,
- presadzovať povedomie o profesijnej etike v európskej štatistike (vo výskume, výučbe a všetkých aplikačných oblastiach),

- ustanoviť zaväzujúci európsky referenčný rámec na certifikáciu v rámci projektu Európskej štatistickej akreditácie (ESA),
- podporovať a napomôcť medzinárodnej kooperácii medzi vedcami a učiteľmi štatistiky v Európe a mimo Európy.

V neposlednom rade je FENStatS tiež zaviazaný zvyšovať reputáciu štatistiky a štatistikov presadzovaním vysokých profesijných štandardov.

3. Zosúlad'ovanie a harmonizácia s medzinárodným štandardom

FENStatS zabezpečuje, že jeho ciele sú kompatibilné s medzinárodnými štandardmi. Z tohto dôvodu odkazuje na Deklaráciu profesijnej etiky prijatej ISI (International Statistical Institute, 2023). Táto etická deklarácia je datovaná do 80. rokov 20. storočia so súčasnou verziou z roku 2010, ktorá bola novelizovaná v roku 2023 počas Svetového štatistického kongresu v Ottawe.

Deklarácia profesijnej etiky prijatá ISI pozostáva z dvoch určujúcich komponentov. *Spoločné profesijné hodnoty* sú rozpracované do množiny odvodených *etických princípov*. Deklarácia zdôrazňuje zodpovednosť štatistika takto:

„Hoci to nie je výslovne uvedené, tieto princípy inherentne stelesňujú povinnosti, zodpovednosti a z toho rezultujúce konflikty štatistika plynúce z činiteľov a tlakov mimo ich pôsobnosti, a to predovšetkým vo vzťahu k:

- spoločnosti,
- zamestnávateľom, klientom a financovateľom,
- kolegom
- subjektom.

Pri výkone svojich povinností musí každý štatistik dbať na to, aby jeho konanie bolo v súlade so záujmami každej skupiny a nezvýhodňovalo žiadnu skupinu na úkor inej a nebolo v rozpore so žiadnym z princípov“ (International Statistical Institute, 2023).

Etické princípy – Deklarácia profesijnej etiky

Snaha o objektivitu	Objasnenie povinností a úloh	Nezaujaté hodnotenie možností	Protichodné záujmy
Eliminovanie predurčených výsledkov	Ochrana dôverných informácií	Preukazovanie odbornej spôsobilosti	Zachovanie dôvery v štatistiku
Zverejnenie a preskúmanie metód a zistení	Inormovanie o etických princípoch	Zodpovednosť za integritu profesie	Obhajovanie záujmov subjektov

Grafický prehľad dvanástich etických princípov v Deklarácii profesijnej etiky

<https://isi-web.org/declaration-professional-ethics>

Súbežne s deklaráciou prijatou ISI [ISI DPE] existujú Etické usmernenie pre štatistickú prax Americkéj štatistickej asociácie [ASA EGE] (American Statistical Association, 2022) a Kódex správania Kráľovskej štatistickej spoločnosti (Royal Statistical Society, 2014), ktoré sú dobre známe v štatistickej komunite a používajú ich vedci. Sotva však vznikajú akékoľvek ťažkosti, keďže tieto usmernenia sú dosť v súlade s obsahom deklarácie prijatej ISI. „Tieto dva dokumenty od profesionálnych štatistických organizácií by mali byť tesne zosúladené, a sú. Je silný súlad medzi ASA EG a ISI DPE“ (Tractenberg & Park, 2023, p. 17).

4. Nasledujúce kroky na zavedenie Deklarácie profesijnej etiky FENStatS-u

Tento prístup bude prezentovaný s požiadavkou na podporu a schválenie na Valnom zhromaždení FENStatSu v septembri 2024. Na základe tohto formálneho rozhodnutia výkonný výbor vyvinie a aplikuje návrhy na implementáciu, rozšírenie a propagáciu Deklarácie profesijnej etiky FENStatS-u¹. To bude tiež zahŕňať blízku kooperáciu s ISI na fruktifikáciu všetkých možných synergií. Napríklad by mohol byť zoznam jazykových verzií, v ktorých je Deklarácia profesijnej etiky prijatá ISI k dispozícii (14 jazykov aj so započítaním anglického originálu), rozšírený s pomocou členských organizácií. Okrem toho tento nový štandard bude potrebné zahrnúť do akreditačných procedúr a stanoviť ho ako formálnu požiadavku. Napokon sa obsah etického vyhlásenia použije pri budúcich aktivitách týkajúcich sa výchovy štatistikov.

Príloha

DEKLARÁCIA PROFESIJNEJ ETIKY – ISI
NOVELIZOVANÁ VERZIA
PRIJATÁ VÝKONNÝM VÝBOROM ISI
17. JÚLA 2023
OTTAWA, KANADA

Referencie

- American Statistical Association. (2022). *Ethical guidance for statistical practice*. American Statistical Association. <https://www.amstat.org/your-career/ethical-guidelines-for-statistical-practice>
- Eurostat. (2018). *European statistics code of practice: For the national statistical authorities and Eurostat*. Publications Office of the European Union.
- Floridi, Luciano & Taddeo, Mariarosaria 2016. What is data ethics? *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 374: 20160360. <https://doi.org/10.1098/rsta.2016.0360>
- Floridi, L., & Taddeo, M. (2016). What is data ethics? *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 374, 20160360.
- GO FAIR. (2016). *FAIR principles*. Retrieved June 24, 2024, from <https://www.go-fair.org/fair-principles/>
- Hand, David J. (2018). Aspects of data ethics in a changing world: Where are we now? *Big Data*, 6(3), 176–190. <https://doi.org/10.1089/big.2018.0083>
- International Statistical Institute. (2023). *Declaration on professional ethics*. Retrieved March 14, 2024, from <https://isi-web.org/declaration-professional-ethics>

¹ Pozri prvý FENStatS webinár o etike v apríli 2024: <https://www.fenstats.eu/news/2024-04-11-webinar%20on-ethics>

- Royal Statistical Society. (2014). *Code of conduct*. Retrieved July 4, 2024, from <https://rss.org.uk/about/policy-and-guidelines/code-of-conduct/>
- Society for Neurosciences. (2024). *Professional conduct*. Retrieved June 24, 2024, from <https://www.sfn.org/about/professional-conduct>
- Tractenberg, Rochelle E. & Park, Jennifer (2023). How does international guidance for statistical practice align with the ASA ethical guidelines for statistical practice? *arXiv preprint arXiv:2302.06479*. <https://arxiv.org/abs/2302.06479>
- Tuana, N. (2010). Leading with ethics, aiming for policy: New opportunities for philosophy of science. *Synthese*, 177(3), 471 – 492. <https://doi.org/10.1007/s11229-010-9841-5>
- United Nations. (2023). *Fundamental principles of national official statistics*. <https://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx>
- Wilkinson, M. D., Dumontier, M., Aalbersberg, I. J., Appleton, G., Axton, M., Baak, A., ... Mons, B. (2016). The FAIR guiding principles for scientific data management and stewardship. *Scientific Data*, 3, 160018. <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>